

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.12.206](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.12.206)

УДК 336.71

Т. Ю. Лелеко,
аспірант, Університет банківської справи, м. Львів
ORCID ID: 0000-0002-7481-0685

РИЗИК ВТРАТИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ТА ЙОГО МІСЦЕ В КЛАСИФІКАЦІЇ РИЗИКІВ

T. Leleko
Postgraduate student, University of Banking, Lviv

THE RISK OF LOSS OF FINANCIAL STABILITY AND ITS PLACE IN THE CLASSIFICATION OF RISKS

В статті розглянуто оцінку наукових підходів до класифікації банківських ризиків, уточнено їх класифікаційні ознаки, визначено місце ризику втрати фінансової стійкості у запропонованій класифікації. Складність ідентифікації ризиків пов'язана з нечіткістю і різноспрямованістю позицій по виділенню класифікаційних ознак. Уточнення класифікації видів ризиків, буде сприяти поліпшенню теоретичних основ ризик-менеджменту в розрізі вдосконалення ідентифікації та оцінки ризиків і розробці та удосконаленні дієвих заходів в умовах мінливого зовнішнього середовища. Визначено місце ризику втрати фінансової стійкості в сформованій класифікації ризиків та уточнено його сутність: під ризиком втрати фінансової стійкості слід розуміти можливий стан банку, який характеризується не збалансованістю фінансових потоків, не достатністю коштів для підтримки своєї платоспроможності та ліквідності, а також не рентабельністю діяльності.

The article considers the assessment of scientific approaches to the classification of banking risks, clarifies their classification features, identifies the place of risk of loss of financial stability in the proposed classification. The complexity of risk identification is due to the vagueness and diversity of positions on the allocation of classification features. Clarification of the classification of types of risks will help to improve the theoretical foundations of risk management in terms of improving the identification and assessment of risks and the development and improvement of effective measures in a changing environment. The place of risk of loss of financial stability in the formed classification of risks is defined and its essence is specified: under risk of loss of financial stability it is necessary to understand a possible condition of bank which is characterized by imbalance of financial flows, insufficiency of means for maintenance of the solvency and liquidity. The purpose of the article is to assess scientific approaches to the classification of banking risks, clarify their classification features and types, determine the place of risk of loss of financial stability in the proposed classification. Given the uncertainty of the external environment, banks need to create financial tactics through a risk management system. This system includes the identification, and classification of risks, their assessment, development of measures to reduce or eliminate hazards. As the review of the

economic literature shows, the diversity of scientific approaches to the formation of signs of classification of banking risks, the selection of their types and forms, methodologies for their identification and further evaluation is observed. Scientific approaches, isolated and systematized common features and differences are considered. Unresolved and contradictory theoretical issues of systematization of banking risks, the need to clarify the place of risk of loss of financial stability determines the demand for the topic of study and determines the purpose of the article.

Ключові слова: *ризик втрати фінансової стійкості; банківські ризики; систематизація ризиків; класифікація ризиків.*

Key words: *risk of loss of financial stability; banking risks; systematization of risks; risk classification.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з головними практичними завданнями. В умовах невизначеності зовнішнього середовища банкам необхідно створювати фінансову тактику за допомогою системи управління ризиками. Ця система містить ідентифікацію та класифікацію ризиків, їх оцінку, розробку заходів, спрямованих на зменшення або усунення небезпечних факторів. Як показує проведений огляд економічної літератури, відстежується різноспрямованість наукових підходів до утворення ознак класифікації банківських ризиків, виділення їх видів і форм, методологій їх ідентифікації та подальшої оцінки. Невирішеність і суперечливість теоретичних питань систематизації банківських ризиків, необхідність з'ясування в ній місця ризику втрати фінансової стійкості обумовлює потребу вивчення та визначає цільову спрямованість статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання класифікації банківських ризиків досліджувались у працях вітчизняних вчених: Л.А. Бондаренко, Т.А. Васильєвої, В.В. Вітлінського, Г.І. Великоіваненка, В.Я. Вовк, М.В. Голованенка, Т.В. Головач, Л.І. Донця, А.Б. Камінського, О.А. Кириченко, В.А. Кравченка, С.М. Козьменка, Л.О. Примостки, В.Т.Севрук та інших, а також у нормативних матеріалах Національного банку України. Незважаючи на значний внесок авторів у цьому напрямі, майже не досліджується питання місця ризику втрати фінансової стійкості у системі банківських ризиків, що обумовлює неповноту аналізу суттєвих ризиків, та значно впливає на ефективність системи ризик-менеджменту.

Постановка завдання. Метою статті є оцінка наукових підходів щодо класифікації банківських ризиків, уточнення їх класифікаційних ознак та видів, визначення місця ризику втрати фінансової стійкості у запропонованій класифікації.

Викладення основного матеріалу. Складність ідентифікації ризиків пов'язана з нечіткістю та різноспрямованістю наукових підходів до виділення їх класифікаційних ознак і видів (табл. 1).

Таблиця 1.
Класифікація банківських ризиків

Автор, джерело	Класифікаційна ознака	Вид ризику
Національний Банк України [1]	Ризики, які можна кількісно оцінити	Кредитний ризик: індивідуальний ризик, портфельний ризик, ризик країни, трансферний ризик; ризик ліквідності: ризик ліквідності ринку, ризик ліквідності фінансування; ризик зміни процентної ставки: ризик зміни вартості ресурсів, ризик зміни кривої дохідності, базисний ризик, ризик права вибору (опціону); ринковий ризик: з валютою та металами, з фінансовими інструментами, з цінними паперами; валютний ризик: ризик трансакції, трансляційний ризик, економічний ризик; операційно-технологічний ризик: операційний ризик, технологічний ризик.
Х. Ван Грюнінг[2]	Фінансові, операційні, ділові та надзвичайні	Фінансові: структура балансу, структура звіту про прибутки та збитки, достатність капіталу, кредитний ризик, ризик ліквідності, валютний ризик, процентний ризик, ринковий ризик; операційні: ризик ділової активності, ризик внутрішніх систем та операцій, технологічний ризик, помилки управління та шахрайство; ділові: ринковий ризик, юридичний ризик, ризик ділової активності, фінансова інфраструктура; надзвичайні: політичний ризик, ризик "ураження фінансовою кризою", ризик банківської кризи, інші екзогенні ризики
Л.О. Примостка [3]	Зовнішні, внутрішні, функціональні	Зовнішні Макроекономічні, політичні, правові, ризик країни, інфляційний Внутрішні Фінансові: – цінові (валютний, відсотковий, ризик зміни вартості цінних паперів, ризик зміни цін на фізичні активи); – нецінові (ліквідності, кредитний, неплатоспроможності, варіабельності доходності банку, окремих банківських портфелів та операцій) Функціональні: технологічний, операційний, документарний, трансакції, стратегічний, зловживань
С.М. Козьменко, Ф.І. Шпиг, І.В. Волошко [4]	Зовнішні, внутрішні	Зовнішні: ризики щодо країни, відсотковий ризик; Внутрішні: ризики пов'язані з особливостями клієнтів, ризики банківських операцій, ризик обумовлений видом банку
О. Пернарівський [6]	Фінансові ризики банку	Фінансові ризики банку: - кредитний ризик; - депозитний ризик; - валютний ризик; - інвестиційний ризик; - ризик ліквідності та інші
О. В. Васюренко та К. О. Волохата [7, с. 274-277]	Зовнішні, внутрішні	Економічні (комерційні) ризики та політичні ризики
В. В. Вітлінський, П. І. Верченко [8,9]	Динамічний, статичний	Динамічний, статичний

Проаналізувавши таблицю 1, можемо зробити висновок, що більшість науковців мають односпрямований підхід до класифікації ризиків, зокрема О. В. Васюренко, К. О. Волохата, С.М. Козьменко, Ф.І. Шпиг, І.В. Волошко, Л.О. Примостка.

Згідно з даними таблиці 1, найбільш поширеною ознакою класифікації є поділ банківських ризиків на внутрішні та зовнішні [3,4,7]. До зовнішніх банківських ризиків найчастіше належать політичні, економічні, інфляційні, правові, ризик країни. До внутрішніх – цінові, нецінові (фінансові) та функціональні (зокрема, Л.О. Примостка вирізняє технологічний, операційний, документарний, трансакції, стратегічний ризик, та ризик зловживань [3]).

Перевагою даної класифікації по Х. Ван Грюнінгу є те, що автор виділяє чотири категорії ризиків: фінансові, операційні, ділові та надзвичайні; які, в свою чергу, поділяються на відповідні типи, виділення яких є важливою складовою в управлінні ризиками кожного комерційного банку, тому що неналежне управління ними може призвести до збиткової діяльності.

Ще одна із класифікацій, які можуть використовуватися банківськими установами, є класифікація вітчизняних вчених С.М.Козьменко, Шпиг Ф.І., Волошко І.В. [9, с.254]. Серед вітчизняних вчених значну увагу дослідженню класифікації ризиків комерційного банку приділяв О.А. Кириченко. Найбільш важливими елементами, покладеними в основу його класифікації є [5]: тип (вид) комерційного банку; сфера

виникнення і впливу банківського ризику; склад клієнтів банку; метод розрахунку ризику; ступінь банківського ризику; розподіл ризику в часі; характер обліку ризику; можливість управління банківськими ризиками.

О. В. Васюренко та К. О. Волохата виділяють дві групи ризиків – економічні (комерційні) ризики та політичні ризики. При цьому науковці враховують сферу виникнення ризиків (зовнішні та внутрішні), водночас зазначаючи, що політичні і економічні ризики можуть бути як зовнішніми, так і внутрішніми одночасно [7, с. 274–277]

В. В. Вітлінський, П. І. Верченко та Л. І. Донець виділяють два типи ризику – динамічний і статичний. Динамічний ризик – це ризик, пов'язаний з непередбачуваними (не детермінованими) змінами вартості основного капіталу внаслідок прийняття управлінських рішень або непередбачуваними змінами у ринкових чи політичних реаліях. Такі зміни можуть призвести як до збитків, так і до додаткових прибутків. Статичний ризик – це ризик, пов'язаний зі скороченням реальних активів внаслідок втрати частки власності, а також із скороченням доходу через недієздатність організації. Цей ризик може призвести лише до збитків [8, с. 24; 9, с. 18].

Ми вважаємо, що більш повну класифікацію надає НБУ, яка дозволяє керувати суттєвими ризиками. Аналізуючи види банківських ризиків, слід зазначити, що цей список не буде повним, якщо ми не охарактеризуємо класифікацію ризиків згідно з рекомендаціями Базельською комітету, оскільки Україна вживає заходи щодо інтеграції національної банківської системи у світовий фінансовий простір: кредитний ризик; ринковий ризик, що включає процентний ризик торговельної книги, пайовий ризик торговельної книги, валютний та товарний ризики; операційний ризик. Згідно з угодою Базель III кожен банк повинен мати у своєму розпорядженні певний розмір капіталу для покриття свої основних ризиків, а саме: кредитного, ринкового, операційного.

На наш погляд, при класифікації ризиків, слід поділяти ризики за ступеню можливого впливу на банк та нанесення можливих збитків його діяльності, ця ознака класифікації ризиків (уточнимо її, як поділ: на суттєві ризики та не суттєві) є важливою, оскільки банківські установи таким чином можуть удосконалити систему ризик-менеджменту та фокусувати увагу в першу чергу на суттєвих ризиках, та удосконалювати процес їх управління. Врахування ризику втрати фінансової стійкості, забезпечить оцінку поточного фінансового стану банку, тобто оцінку фінансової стійкості на певну дату.

Разом з цим кожен окремий банк може розробити власну класифікацію ризиків, на які він наражається у своїй роботі. Слід підкреслити, що під час розробки власної класифікації ризиків банк має врахувати класифікацію ризиків, визначену НБУ, та у разі потреби розширити перелік ризиків з метою удосконалення практики управління ними [1].

Таким чином, розглянуті вище класифікації дають нам можливість представити удосконалену категоризацію банківських ризиків (рис. 1.).

Деякі вчені виокремлюють ті види ризиків, які є значними і особливо впливають на діяльність банків, деякі ж намагаються акцентувати увагу ризик-менеджменту лише на фінансових ризиках, пояснюючи це тим, що можливо їх прогнозування та кількісна оцінка. Інші, навпаки, фокусуються на вивченні функціональних ризиків, рівень яких можна вирахувати лише якісно або не має стандартної методологія чи запропонований метод має високу складність вимірювання.

Також, в більшості вищенаведених підходів до класифікації ризиків, бачимо, повторення класифікацій певних видів ризиків, що можна пояснити, як труднощами, пов'язаними з розмежуванням ризиків, так і особливістю їх класифікаційних ознак, та можливістю вимірювання якісно або кількісно та їх суттєвість впливу на фінансову стійкість та діяльність банку.

Важливі, на наш погляд, класифікаційні ознаки систематизації банківських ризиків наведені в табл.

2.

Таблиця 2.
Класифікація ризиків по найбільш значимим класифікаційним ознакам

Класифікаційна ознака	Види ризиків
За середовищем виникнення	Внутрішні (суб'єктивні) та зовнішні (об'єктивні)
За основним змістом діяльності	Ризик ліквідності; Ризик втрати фінансової стійкості; Процентний ризик банківської книги (IRRBB): <ul style="list-style-type: none"> ✓ ризик розривів ✓ базисний ризик ✓ ризик опціонності Операційний ризик: <ul style="list-style-type: none"> ✓ комплайнс-ризик ✓ інформаційний ризик ✓ ризик легалізації відмивання доходів отриманих злочинним шляхом ✓ Модельний ризик ✓ Ризик кібербезпеки ✓ Ризик “зараження” ризик концентрації Ринкові ризики: <ul style="list-style-type: none"> ✓ Ризик дефолту ✓ Процентний ризик торгової книги ✓ Ризик кредитного спреду ✓ Фондовий ризик ✓ Валютний ризик ✓ Товарний ризик ✓ Ризик волатильності
За ступеню впливу	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Низькі ✓ Помірні ✓ Критичні
За формою прояву	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Випадкові ✓ Систематичні
За характером можливого фінансового результату	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Чисті ✓ Спекулятивні
За показником виміру	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Кількісні ✓ Якісні
За сферою впливу	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Функціональні ✓ Фінансові ✓ Операційні
За рівнем впливу	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Суттєві ✓ Не суттєві

Для управління ризиками класифікація ризиків та класифікаційні ознаки ризиків є важливими, оскільки в подальшому, визначають вибір стратегії впливу на них. Суттєві ризики - це ризики, які значною мірою впливають на діяльність банку та можуть призвести до значних збитків, аж до втрати фінансової стійкості. Ризик втрати фінансової стійкості - це ризик при якому, стан банку, характеризується не збалансованістю фінансових потоків, не достатністю коштів для підтримки своєї платоспроможності та ліквідності, а також не рентабельністю діяльності.

З 2018 року запроваджено щорічну оцінку стійкості банків (ST) з метою оцінки здатності банків протистояти несприятливим змінам (постанова Правління НБУ від 22.12.2017 №141). У 2018 році запроваджено оцінку банків (SREP) на підставі оцінки бізнес-моделей банків, достатності капіталу та ліквідності, рівня організації корпоративного управління (рішення Правління НБУ від 30.01.2018 №59-рш). Але не має самостійної оцінки банком, своєї фінансової стійкості на певну дату та ризику її втрати, що на наш погляд, потрібно робити, це допоможе додатково приймати необхідні упереджувальні заходи та не допустити погіршення ситуації та втрати фінансової стійкості.

Мета управління ризиками, полягає в оптимізації співвідношення «ризик - прибутковість» залежно від загальної стратегії діяльності банку та його схильності до ризику.

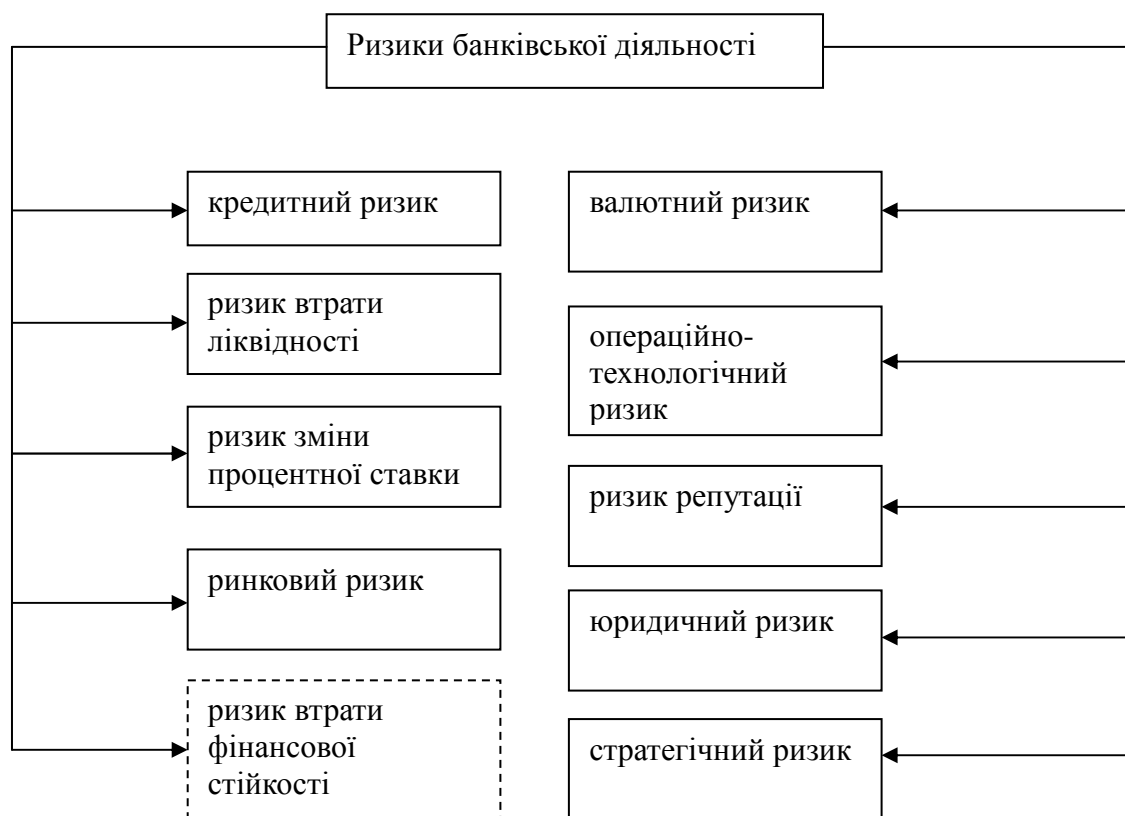

Рис. 1. Класифікація суттєвих банківських ризиків

Таким чином, нами уточнено класифікаційні ознаки банківських ризиків, що надало можливість виокремити такі з них:

- 1) За середовищем виникнення (Внутрішні (суб'єктивні) та зовнішні (об'єктивні);
- 2) За основним змістом діяльності (Ризик ліквідності; Ризик втрати фінансової стійкості; Процентний ризик банківської книги (IRRBB); ризик розривів, базисний ризик, ризик опціонності; Операційний ризик: комплайнс-ризик, інформаційний ризик, ризик легалізації відмивання доходів отриманих злочинним шляхом, модельний ризик, ризик кібербезпеки, ризик "зараження", ризик концентрації; Ринкові ризики: ризик дефолту; Процентний ризик торгової книги: ризик кредитного спреду, фондовий ризик, валютний ризик, товарний ризик, ризик волатильності;
- 3) За ступеню впливу (низькі, помірні, критичні);
- 4) За формою прояву (випадкові, систематичні);
- 5) За характером можливого фінансового результату (чисті, спекулятивні);
- 6) За показником виміру (кількісні, якісні);
- 7) За сферою впливу (функціональні, фінансові, операційні).
- 8) За рівнем впливу (суттєві, не суттєві)

Так як, ризик втрати фінансової стійкості банку, значно впливає на банк, то визначимо місце цього ризику в уточненій класифікації ризиків (рис. 1.). Удосконалена класифікація ризиків сприятиме комплексній оцінці суттєвих ризиків, ризик-менеджменту, на які наражається банк у своїй діяльності та покращенню методології управління ризиками в комерційних банках.

Висновки та перспективи подальших досліджень: 1. Складність ідентифікації ризиків пов'язана з нечіткістю та різними науковими підходами до виокремлення класифікаційних ознак та видів. Проведений аналіз наукових підходів до класифікації ризиків дозволив уточнити такі ознаки класифікації: 1) За середовищем виникнення (ризики, які виникають у внутрішньому середовищі банку та ризики на які наражається банк, які впливають зовні); 2) за основним змістом діяльності (це всі ризи, на які наражається банк, при виконанні своєї основної діяльності); 3) за ступеню впливу (ризики, які впливають на банк з різною інтенсивністю); 4) за формою прояву (ризики, які мають випадковий або систематичний прояв.); 5) за характером можливого фінансового результату (ризики які мають прояв в чистому, або спекулятивному виді); 6) за показником виміру (ризики, які можна або неможливо виміряти); 7) за сферою впливу (функціональні, фінансові, операційні); 8) за рівнем впливу (ризики, які суттєво впливають на діяльність банку, та ризики, які не суттєво впливають на діяльність банку)

2 Удосконалена класифікація банківських ризиків сприятиме удосконаленню теоретичних основ ризик-менеджменту у банківських установах з позиції комплексної оцінки суттєвих ризиків, які значною мірою впливають на діяльність банку.

3. Так як, ризик втрати фінансової стійкості банку, значно впливає на банк, то визначимо місце цього ризику в уточненій класифікації ризиків. Уточнено місце ризику втрати фінансової стійкості у системі класифікації банківських ризиків дозволило уточнити його сутність: ризик втрати фінансової стійкості - це ризик при якому, стан банку, характеризується не збалансованістю фінансових потоків, не достатністю коштів для підтримки своєї платоспроможності та ліквідності, а також не рентабельністю діяльності.

Література.

1. Офіційний веб-сайт НБУ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://bank.gov.ua>
2. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 року №679-ХІV (зі змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1999.
3. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку : підручник / Л.О. Примостка. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : КНЕУ, 2004. – 468 с.
4. Козьменко С. М. Стратегічний менеджмент банку [Текст] : навч. посіб./ С. М. Козьменко, Ф. І. Шпиг, І. В. Волошко. – Суми : Університетська книга, 2003. – 734 с.
5. Кириченко О., Гіленко І., Роголь С., Сиротян С., Немой О. Банківський менеджмент: Навч. посіб. / К.: Знання-Прес, 2002. - 438 с.
6. Пернарівський, О. В. Аналіз, оцінка та способи зниження банківських ризиків [Текст] / О. В. Пернарівський // Вісник Національного банку України. – 2004. – № 4. – С. 44–49.
7. Васюренко, О. В. Економічний аналіз діяльності комерційних банків [Текст] : навчальний посібник / О. В. Васюренко, К. О. Волохата. – К. : Знання, 2006. – 463 с
8. Вітлінський, В. В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком [Текст] : навчально-методичний посібник / В. В. Вітлінський, П. І. Верченко. – К. : КНЕУ, 2000. – 292 с.
9. Донець, Л. І. Економічні ризики та методи їх вимірювання [Текст] : навчальний посібник / Л. І. Донець. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.

References.

1. National Bank of Ukraine, available at: <https://bank.gov.ua>
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), Law of Ukraine "On the National Bank of Ukraine" *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*.
3. Prymostka, L.O. (2004), *Finansovyi menedzhment u banku: pidruchnyk* [Financial management in the bank: a textbook], 2nd ed., KNEU, Kyiv, Ukraine, P. 468.
4. Kozmenko, S. M. Shpyh, F. I. and Voloshko, I. V. (2003), *Stratehichnyi menedzhment banku* [Strategic management of the bank], Universytetska knyha, Sumy, Ukraine, P. 734.
5. Kyrychenko, O. Hilenko, I. Rohol, S. Syrotian, S. and Niemoi, O. (2002), *Bankivskiy menedzhment: Navch. posib.* [Banking Management], Znannia-Pres, Kyiv, Ukraine, P. 438.
6. Pernarivskiy, O. V. (2004), "Analysis, assessment and ways to reduce banking risks", *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, vol. 4, pp. 44–49.
7. Vasiurenko, O. V. and Volokhata, K. O. (2006), *Ekonomichnyi analiz diialnosti komertsiiynkh bankiv* [Economic analysis of commercial banks], Znannia, 2006. – Kyiv, Ukraine, P. 463.
8. Vitlinskyi, V. V. and Verchenko, P. I. (2000), *Analiz, modeliuvannia ta upravlinnia ekonomichnym ryzykom* [Analysis, modeling and management of economic risk], KNEU, Kyiv, Ukraine, P. 292.
9. Donets, L. I. (2006), *Ekonomichni ryzyky ta metody yikh vymiriuvannia* [Economic risks and methods of their measurement], Tsentri navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine, P. 312.

Стаття надійшла до редакції 14.12.2020 р.